

HABİB SA'DULLA'NIN NAMANGAN EDEBİYATDAKI ROLÜ

Güljihan Aliyeva

Namangan eyaleti yüksek lisans mezunu

Öz: Bu makalede 20. yüzyılın ikinci yarısı Özbek edebiyatında destan türünün gelişimi ve Habib Sa'dulla'nın Nemengan destanındaki eserinin rolü ve ait olduğu kuşağın izlenimleri üzerinde durulacaktır. Habib Sa'dulla'nın eserlerinde değişen gerçeklikten hareketle, onun bu gerçekliğe karşı tavrının dile getirildiği söylenmekte, destanlarında dostluk, dosta verilen değer, vefa temalarına geniş yer verilmektedir.

Anahtar kelime: Dostanchilik, Osmonatlas, Zamin Sadosi, Chust'un anlatımı, Dost Qadr, Adib Taqdir, Sheikhzoda Sabog, Ufq Üçlemesi, Taşkentnoma, Said Ahmed

20. yüzyılın ikinci yarısında Özbek edebiyatında destan türü gelişmeye başlamıştır. Folklor destanlarından farklı olarak dönemin en acil sorunlarını ve yaratıcıların bunlara karşı tutumunu yansıtır. Oybek, Hamid Olimjon, Maqsud Shaikhzada, Husniddin Sharipov, Habib Sadulla gibi Özbek şiirinin büyük temsilcileri bu türün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Habib Sa'dulla bir düzineden fazla destan yaratmış ve zamanın sorunlarının canlı görüntülerini tasvir etmiştir. Biyografisi ve imajı her şairin şiirine yansır. Babasını savaşta kaybetmiş, hayatın zorluklarına küçücük kafasıyla katlanmak zorunda kalmış bir yazar, başkalarının yüreklerini, acılarını hissedebiliyor. Babasını savaşta kaybeden akranlarının düşünceleri ve deneyimleri, uzaktan askerlik yapan arkadaşlarının sıla hasreti duyguları, Özbekistan'ın, Namangan'ın ilham veren manzaraları, pamuk çiftçilerinin emeği ve gençlerin yaşamları. Şair, fabrikanın, Hazrat Navoi'nin derinliği ve sanatının, Babur'un sanatının, Ogahi'nin şiirinin şakacılığının ve insan odaklı Meşreb'in daha ciddi çalışmayı öğrendiğini fark ettiğini hatırlıyor.

Hayatında farklı insanlarla tanışan şair, insan doğasının karmaşıklığını anlamış ve şiirin toplumsal görevinin insanları her zaman iyiliğe çağırarak olduğunu fark etmiştir. Bu da bir anlamda konunun kapsamının genişlemesine yol açtı. Hayatın yollarında karşılaşılan çeşitli kaderler, duyulan öğretici hikayeler, dünyadaki eşitsizlikler, özellikle de geçen yüzyılın ikinci yarısındaki silahlanma yarışı, bir sonraki dünya savaşı korkusu onun bir vatandaş ve yazar olarak tepki vermesini gerektiriyordu. Geniş çaplı konuların kapsamı şiire sığmamış ve daha geniş bir türde ifade edilmesi istenmiştir. Bu bağlamda "Onaizor", "Doğum Yılı", "Yaşayan Kurbanlar" destanları yazıldı. Mantıksal devamı olarak "Zamin Sadosi"

destanı yaratıldı. Doğal olarak bu destanlar savaşın dehşetini ve barışın değerini anlatan düşünceleri ifade eder.

20. yüzyıl destanında konu kapsamı biraz daha genişlemiştir. Bunu Habib Sadulla'nın destanları örneğinde görmek mümkündür. Akil insanlarımız, doktorun doktor değil, bunu tecrübe etmiş doktor olduğunu söylüyor. İkinci Dünya Savaşı'nda ölen babalarına sevgiyle bakan çocukların, çocuklarını emanet olarak bekleyen annelerin, kocalarının hatırasını sadakatle yaşayan eşlerin, savaş sonrası zorlu hayatın ve yaşamak için yorulmadan çalışan insanların kaderi. , yazara yabancı değil. Bu nedenle Habib Sa'dulla'nın "Doğduğum Yıl" dizisindeki destanları hayati ve etkileyici bir şekilde yazılmıştır. "Doğduğum Yıl", "Onaizor" ve "Yaşayan Kurbanlar" destanları otobiyografik niteliktedir. Onları okurken, o korkunç yıllar istemsizce akla geliyor. "Onaizor" destanı, savaş sırasında çocuklarını kaybeden annelerin heykelidir. Suluvbi, narin ama kedere dağ gibi dayanabilen Özbek kadınının simgesidir. Geline Latife ise sadakat ve sabrın sembolüdür. Eser, bağımsızlık dönemi Özbek şiirinde özel bir yere sahip olup, samimi, sade, erdemli ve nazik bir Anne imajını mükemmel bir şekilde oluşturması nedeniyle özellikle değerlidir. Destan bir bakıma otobiyografik bir karaktere bürünür ve yazarın hayatında meydana gelen ilginç ve önemli olaylar kaleme alınır. Anne imajının tam teşekküllü bir görüntüsü yaratılır. Habib Sa'dulla'nın destanları çeşitli olayları tasvir ediyor ancak Özbek ailelerinde anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi, cömert insanların kaderini ve onların asil davranışlarını vurguluyor.

İkinci Dünya Savaşı'nda karaciğerlerini kaybeden bu türden sayısız aile var.

"Doğduğum yıl" destanı da savaş alanlarında ölen babalara ithaf edilmiştir. Önsözde şairin akrabalarının çoğunun babalıkla yetinmediği, resimlere baba gibi bakarak büyüdükleri gerçeği çok güzel anlatılıyor. Destanda o dönemin zorlukları, o dönem insanların dayanışması, ülkemizin adananlarının halkın acılarına ortak olmaları dokunaklı dizelerle anlatılmaktadır. Mevcut barışı takdir etmeye çağırıyor.

Savaş bittikten sonra bile kayıpları uzun yıllar unutulmayacak. Ruhunu burkan yaraları yıllarca peşini bırakmayacaktır. "Yaşayan Kurbanlar" destanı, yüreğinde bir hayal ve kırık bir kalple yaşayanları anlatır. Şair de onlardan biri olarak onların düşünce ve duygularını ustalıkla anlatmıştır. Destanda savaş bitse de geride kalan yaralardan "kan" akıyor; hâlâ "kurbanların" var olduğunu; mutlu, tasasız çocukluklarının feda edildiği tasvir ediliyor. Nasıl ki bir çocuk anne-baba için her zaman çocuk ise, babalar da yavrularının yaşamı boyunca her zaman bir destektir. Her mutlu günde, her tökezlediğinde onların yeri bellidir.

Baba olduklarında bile çocuklarında dedelerinin yokluğunu hissederler. Destan bir rüyayla başlar ve şükranla biter.

Habib Sa'dulla'nın eserleri, ait olduğu kuşağın izlenimlerini ve değişen gerçekliğe karşı tavrını yansıtmaktadır. Habib Sa'dulla'nın "Zamin Sadosi" adlı bir sonraki destanı, yukarıdaki üç destanın manevi devamı olarak yaratıldı. Bu aslında Gezegen Ana'nın çılgınlığı, insana bir çağrı, bir rica olarak yazılmış lirik bir şiir. Eser zamanlar arası mücadeleleri anlatıyor. Eserde tepeden turnağa ana gezegenimiz, sevgili Dünyamız'ın yaşayan bir sayfası olan küçük bir resim çocuğuna yansıyor. Şairle birlikte insanlığın kat ettiği yola zihinsel olarak bakıyor, eski olayları ve uzak geçmişte yaşanan çeşitli olayları yeniden algılıyoruz.

İnsanoğlunun yaratılışından bu yana zaman hızla ilerlemektedir. Her alanda gelişmenin yaşandığı söylenebilir. Devletler, uluslar ve hatta kendi aralarındaki çatışmalar, silahlanma yarışı insanlık ve gezegenimiz için bir trajedidir. Şiirde herkesin toprak ana adına düşünceleri mısralarla yazılmıştır. Göğsünden dolu bir sofraya veren toprak ana, göğsünü açgözlü evlatlarıyla, şehit evlatlarıyla doldurmuştur.

Insoniyat tafakuri o'sdi. Yer qolib, oydan ham tuproq ola keldi. Uning aql-u farosati chegara bilmadi. Lekin zulmkor va johillar to'xtashni bilmadi. Qachon inson shunday bo'ldi. Axir u yaralganda bir to'da edi, bir-biri uchun himoyachi edi. Boylik va mansab, hukmronlik hissi uni shunday razillikka undadi.

Biring-bog' yaratib, bezaysan hayot,
Biring-qilmoqchisan bag'rimni janggoh.

Odamzod ko'zingni och ,deydi shoir, bu ketishda qurollanaversang o'zingdan ham, yeringdan ham nom nishon qolmaydi. Habib Sa'dulla ijodining mavzular turli tuman. "Chust rivoyati" dostoni mehmondo'stlik haqida. Xalqimiz azal-azaldan ko'ngli ochiq, saxiy va mehmondo'st xalq. O'zida borini dasturxonga to'kadi. Farzandlarini ham shunday bo'lishlarini xohlaydi. Shuning uchun ularni tarbiyalash uchun turli hikmatlar, rivoyatlar to'qiydi.

Habib Sa'dullaning ijodida do'stlik, do'st qadri, vafodorlik mavzulari ham keng yoritilgan. Shoir o'zi haqida : Hayotdan olgan xulosam shuki, yaxshi niyat, odamlarga mehr ulashish, qo'lingdan kelgan ishni qilib, undan qoniqish hech qachon dog'da qo'ymaydi. Omadim shuki, maktab darsliklarida o'qiganlarim Oybek va G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor va Uyg'un, Komil Yashin va Zulfiya kabi mumtoz ijodkorlarni ko'rish, ular suhbatidan bahramand bo'lish nasib etdi.

Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Shukur Xolmirzayev, O'tkir Xoshimov, Barot Boyqobilov, Omon Muxtor, Yo'ldosh Sulaymon, Safar Barnoyev, Tursunboy Adashboyev kabi ijodkorlar meni o'z davrasiga tortdilar. Nomi zikr etilgan har bir siymodan olgan saboqlarim umr yo'llarimda mayoq bo'lib hamisha ezgulikka undadi. – deb eslaydi. Umri davomida suyangan insonlarini unutmay, balki o'zi

ham ularda suyanchiq bo'lishga harakat qilgan. Kitobxonlarni shunday bo'lishga da'vat qilgan.

“Do'st qadri” dostoni ham shu niyatda yozilgan bo'lsa ajabmas. Bu doston adibning do'sti Turg'unpo'lat Sulaymonovga bag'ishlab yozilgan. Doston muqaddima, to'rt bo'lim va xotimadan iborat. Habib Sa'dulla dostonida xalq rivoyatlaridan foydalangan. Bu holatni “Chust rivoyati” dostonida ham ko'rish mumkin.

Adibning O'zbekiston Qahramoni Said Ahmadga atab yozgan “Adib taqdiri” dostoni alohida e'tirofga loyiq. Dostonning muqaddima qismida mash'um qatg'on yillari kimlarni va qanday qurbon sifatida tanlanganini, o'sha zamondagi turfa xil insonlar va ularning tutgan yo'llarini chetdan kuzatishga muvafaq bo'ladi kitobxon.

Dostonda Said Ahmadning umr yo'llarini xotirlashlari, uning tuhmat toshini ko'tarishi naqadar og'ir bo'lgani, qamoqdagi so'roqlar va azoblari haqida juda ta'sirli yozilgan. Dostonda “Shayxzoda sabog'i” bo'limida bir yig'inda Said Ahmad Shayxzodaning tutgan yo'lidan saboq olgani haqida yoziladi. Bu kitobxonni befarq qoldirmaydi.

Ustozning bu ishi qanchadan qancha ochiq qolgan daftarlarni to'ldirish uchun ilhom baxsh etganligini va yozuvchining qamoqdan kelgandan keyin ham ijodini to'xtatmagani, qolgan umri davomida ham xalqi uchun ma'naviy boylik qoldirgani haqida to'xtalib o'tgan. “Ufq” trilogiyasini vatanimizning misoli tarixi deb qiyoslaydi.

Saida Zununovani matonati, sadoqati va jasorati bilan o'zbek xalqining haqiqiy ayoli tisolida aylantirgan. Said Ahmadning unga bo'lgan hurmati va minnatdorlik tuyg'ularini chuqur his qilgan holda yozgan.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, Habib Sa'dulla o'zbek adabiyotida turkum dostonlar yaratish an'anasini boshlab berdi. Uchta dostoni yaxlit bitta mavzuga bag'ishlanadi. Bunda shoirning mahorati o'z aksini topdi deya olamiz. Dostonlarida inson xarakterini ko'tarinki ruhda ko'rsatadi. Davr ruhi mujassamlanadi, keng ko'lam, qisqa hajmli, ideal jihatlar bo'rtadi. Chuqur ma'naviyat, o'tkir g'oyaviylik, ijobiy xususiyatlar, psixologizm kuchli aks etadi, epik, lirik-epik va lirik ko'rinishlarga eltadi. Ichki ruhiy drammatizm asosdir, jo'shqin ehtiros bilan tasvirlanadi.

REFERANSLAR:

1. Hamidjon Hamidiy, Namangan Yazarlari, Taşkent, "Hayran" - 2007
2. Habib Sadulla, Seçilmiş eserler, "Şark" - 2002
3. Shahsanam Ermanbetova, sözleri Habib Sadulla, Taşkent, "Editör" - 20124.

Исраилова, М. Н. (2016). Новые педтехнологии изучения латинского языка в

медицинских вузах. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*, (53), 66-71.

5. Исраилова, М. Н. (2017). Формирование принципов устойчивого развития в обучении иностранным языкам. *Международные научные исследования*, (1), 161-163.

6. Исраилова, М. Н. (2022, March). К ВОПРОСУ О СОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ ЛАТЫНИ. In *Конференция состоялась* (Vol. 5, p. 414).

7. Israilova, M. N. (2017). New Pedagogical Technologies of Studying Latin in Medical Schools. *Eastern European Scientific Journal*, (1).

8. Israilova, M. N., & Yuldasheva, D. Y. (2021). PECULIARITIES OF TEACHING LATIN LANGUAGE AT MEDICAL UNIVERSITIES. *Eastern European Scientific Journal*, (2).

9. Исраилова, М. Н. (2021, November). ТЕХНОЛОГИЯ ИЗУЧЕНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 1, No. 2).

10. Исраилова, М. Н., Юлдашева, Д. Ю., & Сайфуллаева, Л. С. (2021). Педагогические технологии на занятиях по латинскому языку в медицинском вузе. *Вестник науки и образования*, (16-2 (119)), 47-49.

11. Исраилова, М. Н. (2019). Принципы преподавания латинского языка в медицинском вузе. *Academy*, (12 (51)), 58-60.

12. Исраилова, М. Н. (2022, August). К ВОПРОСУ О СОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ ЛАТЫНИ: Исраилова Махсуда Нигматуллаевна, Доцент кафедры Латинского языка ТГСИ. In *Научно-практическая конференция*.

13. Исраилова, М. Н., & Сайфуллаева, Л. С. (2022, August). ТИББИЁТ ТАЪЛИМ МУАССАСИДА ЛОТИН ТИЛИНИ ЎЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ-МАДАНИЙ РИВОЖЛАНИШ: Исраилова МН доцент PhD, Сайфуллаева ЛС ассистент Тошкент давлат стоматология институти Sayfullayevalola1@ gmail. com. In *Научно-практическая конференция*.

14. Исраилова, М. Н. (2022, August). ЭФФЕКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИЗУЧЕНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ МОДЕЛИРОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ: Исраилова МН, доц. PhD Ташкентский Государственный Стоматологический Институт oydinboymatova80@ gmail. com. In *Научно-практическая конференция*.

15. Исраилова, М. Н. (2018). ИННОВАЦИИ В МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ ПОСРЕДСТВОМ ВНЕДРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE*

PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION (pp. 68-69).

16. Исраилова, М. Н., Абидова, М. И., & Юлдашева, Д. Ю. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ. *Экономика и социум*, (11-2 (102)), 422-425.

17. Исраилова, М. Н., Абидова, М. И., & Сайфуллаева, Л. С. (2022). ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА. *Экономика и социум*, (11-2 (102)), 426-429.

18. Исмоилова, М. Н., & Кобиров, К. Х. ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ. *ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ Учредители: Олимп*, 60-62.

19. Исраилова, М., Сайфуллаева, Л., & Дулдулова, Н. (2023). Lotin tilini o'qitish jarayonida axborot texnologiyalarining o'rni. *Общество и инновации*, 4(2), 148-151.

20. Nig'matillayevna, I. M. (2022). BENEFITS OF USING VIDEO IN ELT. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 6, 7-12.

21. Nigmatullaevna, I. M. THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING MEDICAL LATIN.

22. жери Контакттыктык, Ж. Кызыл-Кыя шаарынын участкалык шайлоо комиссияларынын сапаттык курамы. *Восток*, 14, 1.

23. Беляева, Н. Л. (2021). ШКОЛЬНАЯ СЛУЖБА ПРИМИРЕНИЯ КАК СОВРЕМЕННАЯ ФОРМА ПРОФИЛАКТИКИ. In *БЕЗОПАСНОЕ ДЕТСТВО КАК ПРАВОВОЙ И СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ* (pp. 27-30).